

Kommentar på föreslagna ändringar i Läroplan för förskolan Lpfö 98

Avsändare: styrelseledamöter och föräldrar vid Lindarängens Föräldraförening och Lindarängens Waldorflekskola i Stockholm

Våra synpunkter på förslaget

Att vi idag lever i en ökad digitalisering och snabb förändringstakt är ett faktum. Ur Skolverkets förslag till nytt formulerande av läroplanen för förskolan vill vi särskilt lyfta fram det som ett så bra sätt redan beskrivs: "Förskolan ska lägga grunden till att barnen på sikt kan tillägna sig de kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver." Vi menar dock att det är av yttersta vikt att förskolorna tillåts göra just detta; att *lägga grunden* till att barnen *på sikt* kan tillägna sig sådana kunskaper.

Att lägga denna grund menar vi utgörs av att barn förbereds och rustas för att just kunna möta omvärlden - på sikt. Vi tror inte att denna grund läggs genom att förskolemiljön tillhandahåller det direkta mötet med digitala verktyg och medier. Denna förberedelse tror vi i stället sker genom att våra barn genom åren på förskolan får utbilda sina *förmågor* att förstå närmiljön, *bitta trygghet* i att förstå dagliga händelser och utveckla insikter om sig själva och omvärlden genom att inom förskolemiljön kommunicera, interagera och socialisera.

Det är just ordningen i den här processen som vi tror är avgörande. Precis som ändringsförslaget anger så medför den ökande digitaliseringen både möjligheter och risker som ska uppmärksammas i förskolans arbete med normer och värden. I detta instämmer vi, på ett övergripande plan. Vi har däremot en annan bild av hur den processen bör se ut, enligt resonemanget nedan.

Vad gäller möjligheter tror vi att barnen i ett senare utvecklingsskede kan tillvarata dessa, om de först i lugn och ro samt med en lagom nivå av intryck fått utveckla sin förmåga till mellanmännisklig kommunikation, självuppfattning och förståelse för den direkta omgivningen.

Vad gäller riskerna tror vi att dessa blir oändligt mycket större om inte barn i förskoleåldern först får chansen att greppa sin omgivning. Vi anser att det är avgörande för de mindre barnen att först få utveckla sin förmåga och förståelse för innebörden av de grundläggande normer och värderingar som vi sedan önskar prägla de större barnen i *nästa skede*, där de möter digitala verktyg i grundskolemiljö.

Vi ställer oss särskilt frågande till följande formulering: "De ska även ges möjlighet att utveckla ett ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se konsekvenser av sitt handlande. Förskolan ska därigenom ge barnen förutsättningar att utveckla digital kompetens". Vi undrar *hur* detta ska gå till i det dagliga pedagogiska arbetet? De risker som digitaliseringen medför är många, men dessa äger enligt vår förståelse i första hand rum i digitala forum och medier som så små förskolebarn inte bör komma i kontakt med. Sker detta trots allt så måste det vara en utmaning som hanteras med andra lösningar än det pedagogiska arbetet (genom föräldrautbildningar, utvecklingssamtal med föräldrar etc).

Näthat, integritetskränkningar, trakasserier/smutskastning etc, men också manipulerad information och bristfällig faktagranskning (tendenser som vi ser idag, inte bara i privata forum utan också i officiella, politiska och populistiska sammanhang) är samtida fenomen som väldigt många föräldrar vill skydda sina barn i från, samt motverka att de medverkar till. Men att förebygga detta kan framförallt göras i samtal och övning som hjälper barnen att utveckla sin empatiska förmåga och känsla av ansvar i mötet med andra människor - inte i det direkta mötet med den digitala världen eller verktygen. Det avgörande i att motverka de här riskerna måste vara att barnen i lugn och ro först får bygga sin trygghet och interaktiva förmåga i den miljö som är greppbar och verklig för barnet.

Anspråket att förskolebarn ska ”förstå hur digitalisering påverkar individen och samhällets utveckling” och dessutom kunna utveckla ett ”ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik för att se konsekvenser av sitt handlande” uppfattar vi som närmast orealistiskt. Vi kan ju inte presentera de allra minsta barnen för de forum där riskerna finns, och vi kan inte kräva ett sådant ansvar av barn i förskoleåldern. Vi kan däremot fokusera på att hjälpa dem att utveckla de *förmågor och insikter* som ligger till grund för ett ansvarsfullt förhållningssätt senare i livet. Vi håller helt med om att även det lilla barnet kan tränas att se konsekvenserna av sitt handlande, och vi tror att barnen på vår förskola och de flesta andra förskolor dagligen får göra just detta. Men att applicera ett sådant konsekvenstänkande och förhållningssätt på digital teknik eller en målsättning om att barnen ska utveckla förståelse för ”hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling” är ogörligt och orimligt, menar vi. Den formen av analys kan och bör barnet närma sig senare i livet, under grundskoletiden. Att förskolan tvingas ägna sig åt digital verksamhet istället för att tillåtas fokusera helt på att tillgodose det lilla barnets behov blir närmast ett missriktat tillvägagångssätt mot barnen, påtvingat av samhällets digitaliseringsutveckling.

Inte minst menar vi att appar och andra digitala verktyg inte kan ersätta eller mäta sig med den utveckling små barn får genom att leka och själva skapa. En lek och ett skapande som tillåter dem att i lugn och ro bygga kunskap och förstå verkligheten på ett sätt som är begripligt, hanterbart och meningsfullt.

Vi hoppas att läroplanen får vara ett verktyg som låter barn vara barn, och som tillåter förskolepedagoger att arbeta för att barnen ska få den balans av intryck och vila som de så väl behöver. Vi hoppas också att läroplanen ska fortsätta ge utrymme för olika typer av pedagogik, vilket ger mångfald bland våra förskolor och ger oss föräldrar möjligheten att välja det som vi är övertygade är bäst för våra barn. Inställningen kring vad som är det allra viktigaste för barns utveckling präglar sannolikt de flesta föräldrar inom Waldorf-förskolor men det är långt ifrån en uppfattning som bara förespråkas inom Waldorfpedagogiken.

Exempelvis menar Gunilla Källgren, legitimerad psykolog med mångårig erfarenhet inom barnhälsovård, barnpsykiatri och neuropsykologi att det är under de lugna och stimulifattiga stunderna som världen kan bli begriplig för barnet. Det är då det lär sig och utvecklas. Många av de stimuli som finns runt ett litet barn i till exempel en stadsmiljö eller på TV är dessutom inte möjliga att begripa för ett litet barn, oavsett hur mycket tid det får att bearbeta dem.¹

Vi som skriver detta har privilegiet att ha barn på en liten förskola med mycket små barngrupper, låg personalomsättning och en lugn miljö där pedagogerna arbetar medvetet och professionellt med att säkerställa att barnen får en hanterbar, meningsfull och glädjeric balans av intryck. Detta är inte en lätt uppgift och vi vill inte att deras arbete ska försvåras på det sätt som vi ser att det här ändringsförslaget medför.

I miljöer med väldigt stora barngrupper, hög personalomsättning (och därmed mindre kontinuitet i mötet med pedagogerna) belastas barnen av intryck på flera plan. Eftersom vi anser att digitala verktyg som obligatoriska medel skulle utgöra ett distraherande medel som skapar fler intryck än vad barnen behöver, så oroas vi även av hur det skulle se ut i andra förskolemiljöer där förutsättningarna är annorlunda. Därtill finns utmaningen om att säkerställa och följa upp att pekplattor används i rätt syfte, och inte blir föremål för slentrianmässig aktivitet eller tittande/spelande utan syfte, vuxennärvaro och mål.

Vi vill också hänvisa till den hållning som bland andra barnläkare Hugo Lagercrantz representerar. Lagercrantz förespråkar försiktighet och att unga barns internetanvändande bör minska. Även personer som motsätter sig Lagercrantz hållning ger honom rätt i att ett ökat användande i tidigare

¹ <https://familjen.trygghansa.se/barns-utveckling/mognad-och-larande/stressade-smabarn/> samt <https://familjen.trygghansa.se/barns-utveckling/mognad-och-larande/barn-och-tv-tittande/>

åldrar kan få negativa effekter på vissa delar av barns utveckling. Elza Dunkels, forskare inom pedagogik vid Umeå universitet menar exempelvis att detta kan medföra försämrad huvudräkning och stavning. Men samtidigt hävdar hon att när det kommer till den tekniska utvecklingen måste vi acceptera vissa förluster eftersom fördelarna är fler.

Vi menar att de små barnens behov av att få vara just barn inte borde vara kompromissbart på det sätt som Dunkel föreslår.² Förskolebarn är individer som ännu inte är fullt rustade att möta den omvärld de sedan kommer att ägna många år åt att utvecklas i, menar vi. Det är världens utvecklingshastighet som accelererat, inte barnens utvecklingsförmåga i sig. Ska de klara de krav som detta medför så är behovet idag större än någonsin av att först låta de mindre barnen mogna och växa.

Vi vill avslutningsvis betona att vi i den här kommentaren inte argumenterar mot allt det som digitaliseringen möjliggör och berikar såväl barns som vuxnas kunskapsutveckling med. Vi är dock mycket skeptiska till att digitala verktyg införs som ett obligatoriskt verktyg i de små barnens lärandemiljö, enligt de resonemang och argument vi beskriver i denna text.

Sammanfattande kommentarer och utifrån konsekvensutredningen

- **Vår kommentar:** Vi tror att barn har en egen innovativ förmåga som under åldern 1-5 mår bäst av att få utvecklas i en pedagogisk miljö utan krav på digitala verktyg.
- Gällande formuleringen att ”Digital kompetens omfattar bland annat att kunna använda och förstå digital teknik, att förhålla sig kritiskt och ansvarsfullt till medier och information samt att kunna lösa problem och omsätta idéer i handling.” **Vår fråga:** Vi saknar i förslaget en förklaring av *hur* det ska gå till eftersom vi menar att barn i åldern 1-5 inte bör möta den typen av media eller kunna hantera och värdera källor i medier. Vi menar att förskolan kan och bör förbereda och rusta barn för att just kunna möta omvärlden i det här avseendet - på sikt. Vi tror dock inte att denna grund läggs genom att förskolemiljön tvingas tillhandahålla det direkta mötet med digitala verktyg och medier. Vi saknar också ett övertygande argument för att barn i den här åldern ska kunna använda och förstå digital teknik på detta sätt. Kan Skolverket förtydliga detta?
- Skolverket har enligt konsekvensutredningen anlitat referensgrupper med experter inom datavetenskap, verksamma förskollärare, och förskollärarytbildare. Deltagarna i referensgrupperna har vid flera tillfällen fått möjligheter att ge synpunkter på utkast. **Vår fråga:** Här undrar vi vilken forskning Skolverket tittat på samt om barnläkare och psykologer funnits med i referensgrupperna?
- Angående kostnadsmissiga konsekvenser anger utredningen att ”Förslagen kan komma att påverka kostnaderna för huvudmän. Om regeringen beslutar om ändringarna uppskattar Skolverket att det för förskollärare och annan personal behövs ett par timmar att läsa in sig på ändringarna i styrdokumentet. Utöver det kan förslaget medföra kostnader för utrustning till förskolor och kompetensutveckling för personal. Kostnaderna beror av vilken digital kompetens och utrustning som idag finns på förskolan. Respektive huvudman behöver göra en bedömning av behovet på förskolorna.” **Vår fråga:** Dels undrar vi om konsekvensutredningen tagit i beaktande den kostnad i tid det innebär för förskolorna att omsätta ändringarna i nya verksamhetsplaner. Förslaget lämnar så pass många *hur*-frågor öppna att det borde ta avsevärd tid i anspråk att operationalisera kraven. Vi undrar också vad konsekvensutredningen säger om *hur* förskolor ska kunna bekosta inköp av verktygen?

² <http://www.dn.se/nyheter/sverige/surfplattor-har-slagit-igenom-hos-smabarn/>

- Gällande formuleringen ”Skolverket tar hänsyn till frågor som rör mänskliga rättigheter och icke-diskriminering. I Skolverkets instruktion lyfts vissa grupper och delar av rättigheterna fram. Det gäller barns rättigheter, jämställdhetsperspektivet, funktionshinderperspektivet och nationella minoriteter.”. **Vår fråga:** Hur menar skolverket att lagförslaget tar hänsyn till detta?
- Gällande barnkonsekvensanalys och formuleringen ”Förslaget är förenligt med barnkonventionens artiklar och bestämmelsen i 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) om att barnets bästa ska vara utgångspunkt i all utbildning. Skolverket bedömer att förslaget är förenligt med barnets bästa.” **Vår fråga:** Vi ser stora problem med att lagförslaget *motverkar* barnets bästa enligt de resonemang vi för ovan. Kan Skolverket utveckla kopplingen mellan barnets bästa och barnkonventionen samt er bedömning?
- **Gällande överensstämmelse med EU-lagstiftning (6 § 6) och formuleringen** ”Digital kompetens beskrivs som särskilt viktig för självförverkligande och personlig utveckling, aktivt medborgarskap och anställningsbarhet. Nyckelkompetenserna beskrivs också som mycket viktiga för innovation, produktivitet och konkurrenskraftighet samt nödvändiga i ett kunskapssamhälle och för en mer flexibel arbetskraft som snabbare kan anpassa sig efter en föränderlig och tätt sammanlänkad värld”. **Vår fråga:** Hur har lagförslaget applicerat och motiverat detta på förskolebarn? Vi skulle också vilja lyfta exempel från omvärldens och platser som anses ligga i framkant vad gäller nyckelkompetens kopplat till digital utveckling. Se exempelvis artikeln i The Guardian som beskriver hur barn till föräldrar som arbetar inom teknologisektorn går i skolor som inte tillämpar digitala verktyg i undervisningen. Se också gärna hänvisningen till den OECD-rapporten i artikeln som tar upp att utbildningssystem där man satsat kraftigt på datorisering inte uppvisat märkbara förbättringsresultat samt att utbildningssystem som globalt anses vara framstående varit försiktiga med användningen av teknologi.³ Här skulle vi återigen vilja få en bättre bild av forskningsläget och bedömningen från Skolverkets sida.
- Gällande formuleringen ”Det handlar om att göra barnen uppmärksamma på konsekvenser vid användning av digitala verktyg och medier.” **Vår fråga:** Vi kan inte av förslaget se hur förskolan ska kunna göra barnen uppmärksamma på detta utan att presentera barnen för medier som de ännu inte utifrån sin ringa ålder bör möta. Hur resonerar Skolverket här?

Vi syftar här inte på exempel av det slaget som Skolverket tar upp på sin hemsida under rubriken ”För in medie- och informationskunnighet redan i förskolan”⁴ där följande text och resonemang finns:

”I dagens samhälle är vi ständigt omgivna av budskap och information av alla möjliga slag, och vi kan vara såväl producenter som konsumenter. Vi lever i en värld som knyts allt tätare samman, där vi hela tiden kan interagera och kommunicera med andra människor. Barnen lever också i detta eviga mediebrus.” **Vår kommentar:** Vill Skolverket öka barnens närvaro i mediebruset genom att införa obligatoriska moment i förskolearbetet?

Vidare skrivs att ”Statens medieråds årliga undersökning Småungar och medier visar att it- och nätanvändningen kryper allt längre ned i åldrarna. Därför är det viktigt att börja arbeta med medie- och informationskunnighet redan i förskolan, konstaterar Ulla-Karin Lundgren Öhman.” **Vår fråga:** Att nätanvändandet kryper längre ner i åldrarna kan inte vara synonymt

³ <https://www.theguardian.com/teacher-network/2015/dec/02/schools-that-ban-tablets-traditional-education-silicon-valley-london>

⁴ <http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/itiskolan/sa-arbetar-andra/forskolan/digitala-medier-och-kritiskt-tankande-i-forskolan-1.236919>

med att det är positivt och därmed inte heller synonymt med att förskolan ska införa det i arbetet. Vi skulle vilja förstå Skolverkets analys bättre på den här punkten.

”Det gäller att vara genuint intresserad av hur barnen använder nätet och vad de gör när de får välja själva. Vad tycker de om tv-kanalernas barnsajter? Vilka filmer ser de på Youtube? Här går det att hitta ingångar till viktiga samtal om såväl yttrandefrihet som källkritik och upphovsrätt. Det går att arbeta väldigt konkret med källkritik i förskolan. Genom visa hur enkelt det är att manipulera fotografier och rörliga bilder, blir det tydligt hur viktigt det är att alltid ha ett kritiskt förhållningssätt. På den här bilden ser vi att det står en elefant bredvid oss här i rummet. Gör det verkligen det? Det handlar om att få igång tankarna och att väcka barnens medvetande.” **Vår fråga:** Vi förstår exemplet men kan inte se hur barn i åldern 1-5 vars kognitiva förmåga och omvärldsförståelse ännu inte är fullt utvecklad ska kunna göra en sådan uppgift begriplig. Exemplet kan vi se fungera för ett barn i grundskoleålder som kan samtala på en annan abstraktionsnivå. Har skolverket belägg för att barn i den här åldern kan ta emot en uppgift av det här slaget? Finns det forskning som styrker det?

På hemsidan står även: ”Är allt som vi ser på nätet verkligen sant? Här kan det bli intressanta diskussioner! Barnen har själva sett hur enkelt det är att luras med bilder.” **Vår fråga:** Finns belägg för att barn i åldern 1-5 ser denna typ av bilder på nätet, eller avser ökningen av digitalt användande snarare spel och barnfilmer? Och om sådant belägg finns, menar Skolverket då att förskolan inom ramen för ett pedagogiskt uppdrag ska uppmuntra att barn tar del av den typen av bilder? Och om barn i åldern 1-5 surfar på nätet på sidor som kan innehålla manipulerad information och bilder så undrar vi om det inte snarare är så att det behövs andra regleringar och insatser, såsom föräldrautbildningar och riktlinjer för väldigt små barns användande av internet?

Samlad kommentar samt frågor till Skolverket utifrån den forskning vi tagit del av

Enligt den forskning vi tagit del av så är forskningsläget tvetydigt rörande fördelar och risker med digitala verktyg för förskolebarn.⁵ Vi vill gärna förstå och ta del av skolverkets belägg och argument för att små barn lär sig av att interagera/titta på surfplattor/digital teknik. Vår bild är att barn under 30 månader lär sig bättre av interaktion med människor än av digitala verktyg. Så små barn har svårt att föra över kunskap från skärm till verklighet, detta är ett väl studerat fenomen känt under namnet *video deficit*.⁶ Denna svårighet med kunskapsöverföring verkar även gälla mer interaktiva digitala verktyg, såsom surfplattor.⁷

Vi önskar också ett förtydligande gällande belägg och argument kopplat till hälsa och eventuella risker som förslaget kan medföra. Som tidigare konstaterat ökar skärmtiden för barn, oavsett exponering i förskolan, samtidigt som tidigare forskning på området visat att skärmtid är associerat med negativa hälsoutfall. Detta gäller psykisk hälsa och funktion, sömnkvalitet och sömnlängd, övervikt, depression samt hjärt-kärlsjukdomar.⁸ Dessutom har exekutiva funktioner, social kompetens, självreglering och

⁵ Chassiakos, Radesky, Christakis, Moreno, Cross (2016) *Children and Adolescents and Digital Media: Technical Report*; COUNCIL ON COMMUNICATIONS AND MEDIA; American Academy of Pediatrics; Georgene L. Troseth, Colleen E. Russo & Gabrielle A. Strouse (2016) *What's next for research on young children's interactive media?*, Journal of Children and Media, 10:1, 54-62, DOI: 10.1080/17482798.2015.1123166; Christakis (2014) *Interactive Media Use at Younger Than the Age of 2 Years: Time to Rethink the American Academy of Pediatrics Guideline?* JAMA Pediatr. 2014;168(5):399-400. doi:10.1001/jamapediatrics.2013.5081

⁶ Chassiakos, Radesky, Christakis, Moreno, Cross, 2016

⁷ Zack, Barr, Gerhardstein, Dickerson, Meltzoff (2009) *Infant Imitation from Television Using Novel Touch-screen Technology* Br J Dev Psychol.

⁸ Chassiakos, Radesky, Christakis, Moreno, Cross, 2016; Magee, Lee, Vella, (2014) *Bidirectional Relationships Between Sleep Duration and Screen Time in Early Childhood* JAMA Pediatr. Hinkley, Verbestel, Ahrens, Lissner, Molnár, Moreno,

theory of mind i studier visat sig negativt associerade med skärmtid.⁹ Detta ser vi som mycket allvarligt då det gäller förskolebarn, eftersom de är i en ålder då dessa funktioner genomgår en mycket viktig utveckling.

Det bör tilläggas att mycket av den forskning som finns avseende hälsoeffekter av skärmtid rör sig till stor del om passivt tevetittande och tevespelande. Vi inser att den inte med självklarhet kan översättas till att gälla till exempel videokameror eller surfplattor. Vi skulle dock gärna se ett förtydligande i frågan baserat på den forskning Skolverket tittat på vid framtagande av lagförslaget.

Avseende förmåga att lära sig tänka kritiskt kring media, hittar vi inget belägg för det, utan skulle på den punkten önska att Skolverket gör ett förtydligande kring belägg och argument.

Avslutningsvis önskar vi ett samlat svar där Skolverket motiverar och framför tydliga belägg för de risker man menar skulle uppstå om förskolebarn *inte* nås av digitala verktyg inom ramen för förskolepedagogiken. En sådan konsekvensanalys bör enligt vår uppfattning vara väldigt välgrundad och tung om den ska överordnas motargumenten. Vi efterfrågar med andra ord en tydligare bild av forskningsläget och konsekvensanalyser av förslaget innan det skulle bli tvingande. Vi menar att så länge forskningsläget är så tvetydligt som det ser ut att vara idag så vill vi inte läroplanen ska laborera med den generation våra barn tillhör. Flera av målen som beskrivs i ändringsförslaget är viktiga men bör enligt vår bedömning vänta tills barnen nått grundskoleålder och därmed hunnit utveckla sin kognitiva förmåga och sin grundläggande förståelse för omvärlden. I den händelse ändringar av detta slag ändå vidhålls så bör de vara frivilliga för förskolorna att tillämpa.

et al. for the IDEFICS Consortium *Early Childhood Electronic Media Use as a Predictor of Poorer Well-being - A Prospective Cohort Study* *JAMA Pediatr.* 2014;168(5):485-492. doi:10.1001/jamapediatrics.2014.94

⁹ Chassiakos, Radesky, Christakis, Moreno, Cross , 2016